

Kogemused, traditsioonid ja transformatsioonid. Medica 10

Interdistsiplinaarne ja institutsioonide-ülene projekt „Medica“ kutsub 15. detsembril osalema oma konverents-töötoas. Kümne aasta jooksul on käsitletud paljusid teemasid ja vaadeldud meditsiiniga külgnevaid ja ristuvaid teemasid nagu uusususundite mõju tervisekäitumisele, apteekrite roll ühiskonnas, meditsiini-rahvameditsiini-alternatiivmeditsiini vahekorrad, aga ka taimravi ja etnobotanika alased tulemused minevikus ja tänapäeval ning etnopsühhiaatria lokaalsed erijooned. Ühiskonnas toimunud elulaadi muutused tõid keskmesse toidukultuuri, mahetootmise ja ökokultuuriga seotud hoiakud ja sellega kaasneva verbaalsuse, joogakultuuri, vabastava hingamise ja teised õpetused. Veebikultuuri ja -majanduse juurdumine aktualiseeris internetifoorumite kui tugirühmade ja teabevahendajate rolli jälgimise. Eneseabiõpikute kõrval on tänases kultuuris tähtsad raamatud inimeste isiklikust kehalisest ja vaimsest kogemusest raske haigusega.

Seekordsel seminaril arutletakse küsitluste ja eksperimentaaluuringute tulemuste üle, vaadeldakse isiklikul kogemusel põhinevat kirjandust, meditsiini kultuurilise ja kitsamalt folkloorse olemuse tahkudega ning otsitakse vastust, mis muudab inimesed vastuvõtlikuks ootamatutele raviskeemidele.

Kava

12.00 Raivo Kalle ja Renata Sõukand: Ravimise ja toitumise vaheline „hall ala“ Saaremaa etnobotaaniliste välitööde näitel

12.20 Reet Hiimäe: Lastetusega seotud uskumused kui mentaalne enesekaitse

12.40 Anu Korb: Eestlastest ravitsejad Ida-Siberis

13.00 Mare Kõiva: Ühest tavatust isikust ja tavalisest ravimisest

13.20 Eve Annuk: Haiguse narratiiv kui eneseabinarratiiv

Arutelu

Ravimise ja toitumise vaheline “hall ala” Saaremaa etnobotaaniliste välitööde näitel

Raivo Kalle, Renata Sõukand

Ettekande aluseks on autorite etnobotaanilised välitööd Saaremaal 2014. ja 2015. aastal. Küsitleti ligi 120 inimest kõigist ajaloolistest Saaremaa kihelkondadest, enam-vähem võrdselt mehi ja naisi vanuses 28–87 eluaastat. Välitööde käigus esitati korraga küsimusi nii looduslike toidutaimede kui ka ravimtaimede kasutamise kohta. Kokkuvõttes joonistus selgelt välja kahe kasutusrühma vahele jääv nn hall ala ehk (loodusliku) toidu kasutamine tervise hoidmiseks ja tugevdamiseks ilma kindla meditsiinilise näidustusega. Kuna Eesti ajalooline folkloorne materjal seda ala kirjeldada ei võimaldanud, on antud ettekanne esimene, kus seda teemat analüüsitakse. Varasemalt oleme uurinud teise meetodiga teetaimede kasutuse halli ala (Sõukand & Kalle 2013). Rahvusvaheliselt on seni pigem nenditud, et tegu on kontiinumiga toidu ja ravimi vahel ja et looduslikud toidutaimed on tervisele mitmeti kasulikud (vt näiteks Etkin & Ross 1991, Etkin 1996, Pieroni & Price 2006, Pieroni jt 2006), kuid ei ole uuritud, kuidas inimesed ise tajuvad: kas looduslikud toidutaimed võivad mõjutada või ennetada haigusi.

Ettekandes püüamegi leida vastuseid küsimustele, kuidas inimesed antud halli ala märkavad ja kirjeldavad (eemiline) ning kuidas saaks seda üldistada (eetiline). Üldistus hõlmaks näiteks kategooriaid “tervise hoidmine”, “teadlik toitumine”, “haiguste vältimine”, “haiguste ennetus”, “kooskõla ümbrusega” ja “sesoonne toitumine”.

Kirjandus:

- Etkin, N. (1996). Medicinal cuisines: diet and ethnopharmacology. *Pharmaceutical Biology*, 34(5), lk 313–326.
- Etkin, N., & Ross, P. (1991). Should we set a place for diet in ethnopharmacology? *Journal of Ethnopharmacology* 32, lk 25–36.
- Pieroni, A., & Price, L. L. (2006). *Eating and Healing: Traditional Food as Medicine*. New York: Food Products Press.
- Pieroni, A. & Quave, C. L., & Price, L. L. (2006). Functional foods or food medicines? On the consumption of wild plants among Albanians and Southern Italians in Lucania. In *Eating and healing: traditional food as medicine*. NY: Food Products Press, lk 101–129.
- Sõukand, R., & Kalle, R. (2013). Where does the border lie: locally grown plants used for making tea for recreation and/or healing, 1970s-1990s Estonia. *Journal of Ethnopharmacology* 150(1): lk 162–174.

Lastetusega seotud uskumused kui mentaalne enesekaitse

Reet Hiimäe

Kirjeldan ettekandes oma viimase kolmveerand aasta jooksul tehtud uurimistööd lastetusega seotud uskumuste alal ja toon välja mõned selle valdkonna uurimisega seotud eripärad. Näiteks vaatlen metodoloogilisi nüansse delikaatsemat laadi pärimusmaterjali kogumisel. Seejärel esitan mõned kogutud materjali analüüsimisel ilmnunud järeldused, osutan lastetusega seotud uskumuste temporaalsusele, sotsiaalse ja individuaalse aspekti vastastikmõjule, süü ja üleloomuliku karistuse motiivile, kirjeldades, kuidas usundiliste elementide abil konstrueeritud seletusmudelid ja abiotsimise viisid toimivad lõppkokkuvõttes mentaalse enesekaitse moodusena.

Eestlastest ravitsejad Ida-Siberis

Anu Korb

Ettekandes käsitlen ravitsemissoskust ja külaravitsejaid Ida-Siberi Krasnojarski krai lõunaosa külades (Ülem-Suetuk ja Ülem-Bulanka). Külad said alguse 19. sajandi keskpaiku tsaarivalitsuse poolt Siberisse sundasumisele saadetutest, hiljem lisandus ka väljarännanuid.

Materjal on talletatud Eesti Rahvaluule Arhiivi, kogutud ajavahemikul 1969–2013:

- 1) 1969–1976 ERA Siberi kaastöölise Rosalie Ottessoni saadetised;
- 2) ERA välitööd 1991–1992;
- 3) ERA välitööd 2012 ja 2013.

Käsitletud külades anti ravioskused ja -loitsud edasi põlvest põlve samuti nagu edastati laule, jutte, kombeid jms. Seega pole loitsud ning rahvapärased raviviisid ja -oskused olnud neis kogukondades üksikute tarkade pärusmaa, vaid see on kuulunud grupi üldiste teadmiste hulka. Kogukonnas arvatakse tänini, et loitsud ja ravioskused võib omandada igaüks, kes seda soovib. Ometi on kogukonnas abi otsitud eeskätt vanematelt inimestelt, noored pole pidanud alati vajalikuks nende oskuste omandamist.

Antibiootikumine võidukäik ja Teise maailmasõja järgne riikliku meditsiinisüsteemi arendamine on mõneti vähendanud külaravitsejate positsiooni. Ravitsejad sattusid nõukogude võimu aastail ka ulatusliku ideoloogilise surve alla, neid saadeti elukohast välja ja

vangistati. Ometi loodetakse mõne haiguse (nt roos, lendva) puhul tänapäevalgi küla ravitsejatele.

Kuna külad asuvad eemal suurematest keskustest, väheneb nende elanikkond pidevalt. Nii kahaneb aja jooksul ka külaravitsejate arv, rahvapäraste raviviiside ja -võtete mitmekesisus, aheneb loitsutüüpide hulk. Samas on märgata massimeedia mõju suurenemist.

Haiguse narratiiv kui eneseabinarratiiv

Eve Annuk

Ettekandes käsitletakse Vahur Kersna raamatu "Ei jäta elamata" (2014) näitel autobiograafilist haiguse narratiivi kui eneseabinarratiivi. Otsitakse vastuseid küsimustele, kellele ja miks see raamat on kirjutatud ja millisesse konteksti raamat asetub.

Haiguse narratiivina mõistetakse antud kontekstis haige inimese poolt kirjutatud haiguse lugu, mis sellisena erineb meditsiinilisest haigusloost kui haiget ja haigust objekteerivast käsitlusest. Haige inimese kirjutatud lugu rõhutab subjektiivset haigusekogemust: mis tähendab olla haige, milliseid isiklike ja sotsiaalseid probleeme see endaga kaasa toob, kuidas inimene ise oma haigust ja ravi mõistab jm. Sellisena on haiguse narratiivil mitmeid erinevaid funktsioone, sealhulgas eneseabi funktsioon, mida ettekandes lähemalt vaadeldaksegi.

Ühest tavatust isikust ja tavalisest ravimisest

Mare Kõiva

Analüüsin Ell Savisiku (hüüdnimed Serva Ell, Laane Ell) kujunemist ravijaks, andmeid tema ravimisrituaali kohta ja paiknemist suulise ja kirjaliku traditsiooni vahealal. E. Savisiku isik koondas folkloriseerunud motiive, osalt on tema isik folkloriseerunud ja esindab otsekui tüüpilist 19.-20. sajandi esimese poole külanõida- ravijat. Üsna huvitavad on rahvajuttudes

avalduvad erinevad hääled ja narratiivide endi erinevused. Samas saame taastada reaalselt elanud külaelaniku koos ajastule tüüpiliste sotsiaalsete etteantustega.

Eli Savisiku loitse on kirja pandud ja avaldatud pikema perioodi vältel ja J. Roper on neid detailsemalt analüüsinud, ettekandes vaadeldakse neid põgusalt.